

DERLEME**İNSAN SIKINTI İNDEKSİ
(HUMAN SUFFERING INDEX)**

Dr. Sultan YALÇIN ESER*, Dr. Erhan ESER**

Toplumların sağlıklılık düzeyinin ortaya konması, sosyal tıp ve toplum bilimciler için her zaman sorun olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlıklılığı, bedensel, ruhsal ve sosyal iyilik hali olarak tanımlaması ve son zamanlarda buna, insanların kendi sağlık durumlarının farkında olabilmeleri ve bu konuda yapılacaklara katılabilmelerinin eklenmesi, sorunun ne denli güç ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanların sağlıklılık düzeyinin ortaya konması amacıyla bugüne dek, sağlığı etkilemesi olası değişkenleri bir arada değerlendirmeyi amaçlayan indeksler geliştirilmiştir. Bu indeksleri geliştirilmesindeki temel amaç sağlıkla ilgili geliştirilecek politikalara ışık tutmak ve yürürlükteki politikaları yargılamaktır. Aslında bu indekslerde değerlendirilmeye alınan değişkenler, ülkelerin sağlıkla ilgili rutin veri toplama sistemlerine yabancı değildir. Ülkeler, güvenilir veri toplama bildikleri ölçüde, kendi toplumlarının sağlıklılık düzeyini zaten izleme çabasıdadırlar. Bu yazıda, "Nüfus Kriz Komitesi" tarafından geliştirilen "İnsan Sıkıntı İndeksi"nin*** 1992 yılı sonuçlarının geniş bir özeti Türkçe'ye çevrilerek, yorumuz olarak aynen sunulmuştur.

Bu yazının sonuç bölümü orijinal metinde yer almayıp yazarların bu verilerle ilgili değerlendirmesidir.

Nüfus Kriz Komitesi (Population Crisis Committee) tarafından geliştirilen indeks, 141 ülke için yaşam koşullarını istatistik anlamda değerlendiren bir indekstir.

İndeşte her bir ülke, ekonomi, sağlık, beslenme, eğitim, iletişim ve yönetim ile ilgili 10 ölçüt ile değerlendirilmiştir. Bu 10 ölçüt şunlardır: 1) doğuştan yaşam beklentisi, 2) günlük kalori alımı, 3) temiz içme suyu, 4) bebek bağışıklaması, 5) ortaokula devam düzeyi, 6) kişi başına gayri safi milli hasıla, 7) enflasyon hızı, 8) iletişim teknolojisi, 9) politik özgürlük ve 10) insan hakları.

Verilerin çoğu resmi devlet kaynaklarından sağlanmıştır. Bu yüzden, bazı durumlarda, hükümetlerin sosyal hizmet programlarını olduğundan daha iyi gösterme eğiliminde olduklarından, bu gibi ülkeler indeşte yapay

olarak daha yüksek bir skor alabilmektedirler. Kuzey Kore'nin ortaokula devam yüzdesini % 100 olarak göstermesi buna örnek sayılabilir.

Toplumların iyilik halini gösteren bu ölçütün her biri, en kötü puan 10 olmak üzere 0-10 arası bir değer almaktadır. Daha sonra bu 10 ölçütten alınan puanlar toplanarak her bir ülke için "İnsan Sıkıntı İndeksi" puanı oluşturulmuştur. Verilen puanlar "kötü puan" olarak değerlendirilmelidir. Yani bir ülkenin aldığı puan ne kadar yüksekse, o ülkede yaşayan insanların yaşam koşulları o denli olumsuzdur denilebilir. Ülkeler aldıkları puanlara göre olumludan olumsuzya doğru sıralanmışlardır.

İnsan Sıkıntı İndeksi içinde hesaba katılabilecek ek ölçütler, çevre kirliliği verileri, işsizlik oranı, çalışan çocukların oranı, kentsel gecekondu oranı, gelir dağılımı, bebek ölüm hızı, kişi başına hekim sayısı, okur-yazarlık oranı ve tüketim mallarına ulaşılabilirlik. Tüm bu ölçütler de indekse potansiyel bir uygunluk gösterse de indekste seçilen ölçütlere göre bazen daha zayıf bir anlam ifade etmelerinden veya seçilen indeks ölçütleri ile aynı şeyi ifade ettiklerinden, yani bir duplikasyona (iki kez sayıma) neden olduklarından indekse dahil edilmemişlerdir.

BULGULAR

1992 yılında yayınlanan indekste 1990'lı yılların başı itibarıyla, ülkeler indeks puanlarına göre Çok Şiddetli (75 puan ve üstü); Şiddetli (50-74 puan); Orta (25-49 puan) ve Minimal (24 puan ve altı) sıkıntı şeklinde dört kategoriye ayrılmıştır:

Çok Şiddetli Sıkıntı: 20'si Afrika kıtasında, 6'sı Asya'da ve biri (Haiti) Batı yarım küresinde olmak üzere üzerinde 432 milyon insanın yaşadığı 27 ülke bu gruba girmektedir. İndeks sıralamasında yer alan en kötü durumdaki 30 ülkenin nüfusu, dünya nüfusunun % 11'ini oluşturmaktadır.

Şiddetli Sıkıntı: 24'ü Afrika'da, 16'sı Asya'da, 15'i Batı yarım küresinde ve biri Okyanusya'da (Avrupa'dan hiç bir ülke yok) olmak üzere toplam 56 ülkenin oluşturduğu bu grup, 3.5 milyar nüfusu ile dünya nüfusunun % 65'ini oluşturmaktadır.

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniv. Tıp Fak., Halk Sağlığı AD.

** Halk Sağlığı Uzmanı

*** Population Crisis Committee, 1992, Color Craft of Virginia, BP 27 ISSN 0199-9761

Orta Düzeyde Sıkıntı: 9'u Avrupa'dan, 13'ü Asya'dan 8'i Batı yarım küre ve 2'si Okyanusya'dan olan ve Afrika kıtasından yalnızca Seyşel Adaları ve Mauritius'un yer aldığı toplam 34 ülkeden oluşan bu grup, 636 milyon ile dünya nüfusunun % 11.1'ini oluşturmaktadır. 1982 yılında bu grupta, dünya nüfusunun % 10'unu oluşturan 24 ülke yer alıyordu.

Minimal Düzeyde Sıkıntı: Dünya nüfusunun yalnızca % 14.8'ini oluşturan (797 milyon) 24 ülkeden oluşan bu en iyi durumdaki grupta 17 Avrupa ülkesi, 2 Asya ülkesi (İsrail ve Japonya), 3 Batı yarı küre ülkesi (Kanada, ABD ve Barbados) ve 2 Okyanusya ülkesi (Avustralya ve Yeni Zelanda) yer almaktadır. 1982 yılında, yani 5 yıl öncesi, bu grupta 27 ülke yer alıyor ve dünya nüfusunun % 21'ini oluştuyordu.

Görüldüğü gibi 5 yıl gibi kısa bir süre içinde en üst düzeyde yer alanların, toplam dünya nüfusu içinde aldıkları pay % 21'den % 14.8'e düşmüştür. 5 yıl gibi çok kısa sayılabilecek bir süre içinde ortaya çıkan bu % 6.2'lik düşüş, bu gidişin sürmesi halinde insanlık için geleceğe hiç de iyimser bakılamayacağını göstermektedir.

İndeksi oluşturan seçilmiş 10 ölçüte tek tek bakacak olursak:

Doğuştan Yaşam Beklentisi

Doğuştan Yaşam Beklentisi, bir ülke nüfusu için sağlık koşullarının ve genel iyilik halinin duyarlı bir belirteçidir. Bu belirteç, doğuştan yaşam beklentisinin en temel bileşkesi olan bebek ölümlülüğü trendini, sanitasyonu, beslenmeyi, sağlık bakımını, kişisel güvenliği ve çevre koşullarını yansıtır. Uzun bir yaşam, kişinin yaşamdaki amaçlarına ulaşmayı her ne kadar garanti etmese de, en azından onun şansını artırır.

İndeks için puan kriterleri:

- 10 puan=53 yıl ve altı
- 9 puan=54-55 yıl
- 8 puan=56-57 yıl
- 7 puan=58-59 yıl
- 6 puan=60-61 yıl
- 5 puan=62-63 yıl
- 4 puan=64-66 yıl
- 3 puan=67-69 yıl
- 2 puan=70-72 yıl
- 1 puan=73-75 yıl
- 0 puan=76 yıl ve üstü

Bugüne dek yapılan araştırmalar geliştirmekte olan ülkelerde son 30 yıl içinde doğuştan yaşam beklentisinde 1/3'den yüksek bir artış olduğunu gösterirken, dünyadaki ortalama doğuştan yaşam beklentisi hala yalnızca 63 yıldır. Oysa ki endüstrileşmiş ülkelerde, insanlar doğduklarında ortalama 75 yıl yaşamaları beklenmektedir. Halen dünyada beş yaş altında 14 milyon çocuk ve 10

milyon genç her yıl önlenebilir nedenlerden ölmektedir.

Bu çalışmadaki veriler, 1991 Dünya Nüfus Verisi (World Population Data Sheet) ve Nüfus Referans Bürosu (Population Reference Bureau) verilerinden oluşmaktadır.

Günlük Kalori Alımı

Bir ülkedeki besin alımının kalori eşdeğerinin nüfusa bölünmesi ve bunun, bir bireyin sağlıklı bir şekilde günlük yaşamı sürdürülebilmesi için gereksindiği kalori miktarı içindeki yüzdesi olarak ifade edilmiştir. Bu yüzde hesaplanırken, bireyin yaşı, cinsi, vücut yapısı ve her ülke için çevresel faktörler de hesaba katılmıştır.

İndeks için puan kriterleri:

- 10 puan=% 80 ve altı
- 9 puan=% 81-85
- 8 puan=% 86-90
- 7 puan=% 91-95
- 6 puan=% 96-100
- 5 puan=% 101-105
- 4 puan=% 106-110
- 3 puan=% 111-115
- 2 puan=% 116-120
- 1 puan=% 121-125
- 0 puan=% 126 ve üstü

Gelişmekte olan dünya nüfusunun beşte biri açlık çekmektedir. Tersine gelişmiş ülkelerde doğan insanların yaklaşık yarısının ölüm nedeni, sedanter yaşam ve yağdan zengin diyet gelişen dolaşım ve solunum sistemi hastalıklarıdır. Bu belirtecin verilerini oluşturan Dünya Besin ve Tarım Örgütü (FAO) verileri fakir ve zengin ülkeler arasındaki besin dengesizliklerini ortaya koymaktadır.

Dünyadaki ülkelerin önemli bir çoğunluğunda ortalama günlük besin alımı normal gereksinimin % 100'ünden fazlasına ulaşmış olsa da, bir çok ülkede besin alımı dağılımı ülke içinde önemli bir dengesizlik göstermektedir. Bunun yanında, Afrika ülkelerinin çoğunda besin kaynakları eşit bile dağıtılabilmiş olsa ortalama kişi başına besin alımı gereken düzeyin altında kalmaktadır. Bu ülkelerde 1990 yılından 2020 yılına dek hızla artan nüfusun besin gereksinimini karşılamak için yıllık tarım üretiminde yılda en az % 4 oranında artış sağlamak gerekmektedir.

Bu gösterge, ülkelerin çoğu için FAO 1991, Besin ve Tarım Durumu 1990 (The State Food and Agriculture) ve her ülke için bireysel enerji gereksinimi verilerinden yararlanarak hesaplanmıştır. Enerji gereksinimi ile ilgili rakamlar FAO'nun resmi değerleri olmayıp, FAO/WHO/UNU Experler Konsültasyonu, 724 nolu teknik raporlar dizisi, 1985, yayınında ifade edilen metodoloji üzerine oluşturulan bir çok olası sonucu temsil eder niteliktedir. Verileri oluşturan ikincil kaynak ise UNICEF'dir. Geri kalan ülkeler için ise Nüfus Kriz Komitesi (NKK) tahminde bulunmuştur.

İnsan Hakları

Dünyada demokratikleşmeye doğru gidiş yanında bir çok ülkede insan haklarını reddeden bir çok faktör hala önemini korumaktadır. Demokratik olarak seçilmiş hükümetlerin olduğu ülkelerde bile bireysel özgürlükler, kurumsal, kültürel ve etnik güçler tarafından sınırlanmaktadır. Bazı ülkelerde hükümetler bireysel özgürlükleri baskı altında tutarken, diğer bazılarında, güçlü gruplar, nüfusun bir kısmının temel insan haklarını tehdit etmektedirler. Bazı ülkelerde, isyancılar yaşamı ve yaşamda kalma-yı düzenli olarak tehdit etmektedirler. İnsan hakları göstergeleri, New York'da kurulan Özgürlük Evi (Freedom House) adlı hükümet dışı kuruluşun 1991 yılı yıllık araştırmasından yararlanılarak elde edilmiştir. NKK bu kuruluşun verilerini kendi ağırlıklı sınıflandırma sistemine uyarlamıştır.

Özgürlük Evi Skorları: 2=Özgür, 1=Kısmen Özgür, 0=Özgür değil. İnsan Sıkıntı İndeksinde bu puanlama sistemine göre her biri 0-2 arasında puan alan maddeler ise şunlardır:

1- Toplantı ve gösteri özgürlüğü (politik gruplar için olduğu gibi sosyal ve kültürel gruplar için de).

2- Yasalar önünde eşitlik; vatandaşların, bağımsız ayırım yapmayan bir yargılanma hakkına sahip olmaları ve güvenlik güçlerinden ayırım gözetmeksizin tüm insanların saygı görmeleri.

3- Sistemi destekleyen veya muhalefette olan ayırımı olmaksızın tüm insanların, politik terör, göz altına alınma, sürgün edilme ve işkenceye maruz kalma gibi durumlardan korunması ve savaşız ve isyanların olmadığı bir ortamda yaşamalarının sağlanması.

4- İnsanlara, cinsiyet eşitliği ve tercih hakkı, seyahat özgürlüğü, istedikleri yerleşim yerinde yaşama özgürlüğü, evlilikte seçim özgürlüğü ve ailesinin sistemi ve büyüklüğü gibi konuları içeren kişisel sosyal özgürlüklerin tanınması,

5- Toprak ağaları, işverenler, sendika liderleri, bürokratlar tarafından sömürünün olmadığı, veya meşru ekonomik kazanımların paylaşımında herhangi bir engelin olmadığı bir ortamın, yani Fırsat Eşitliğinin sağlanması.

Yani insan haklarının bu indekse göre tam olarak sağlandığı ülkeler tam puan, diğer bir ifadeyle 10 puan almaktadırlar. Tam puan alan ülkelerde yukarıda sıralanan beş maddenin her biri için 2 puan almışlardır. Tam puan alan 12 ülkenin 10'u Avrupa kıtasındadır. Diğer iki ülke Barbados ve Avustralya'dır. 5 ve üstünde puan alan sadece 58 ülke vardır. 83 ülke 4 puan ve altında, 45 ülke ise 2 ve altında puan almışlardır.

Temiz İçme Suyu

Bu gösterge, hastalık riski taşımayan temiz içme suyuna ulaşabilen nüfus yüzdesidir.

İndeks için puan kriterleri:

10 puan=% 10 ve altı
9 puan=% 11-19
8 puan=% 20-28
7 puan=% 29-37
6 puan=% 38-46
5 puan=% 47-55
4 puan=% 56-64
3 puan=% 65-73
2 puan=% 74-82
1 puan=% 83-91
0 puan=% 92-100

Temiz içme suyu, sanitasyonun en önemli göstergelerinden biridir. Kontamine su kaynakları ile yayılan ishale seyreden hastalıklar, beş yaş altı çocuk ölümlerinin yaklaşık dörtte birinden sorumludur. İshal, aynı zamanda, besin alımını sınırlaması ve malabsorbsiyona yol açması nedeniyle, çocukluk çağı malnütrisyonunun en temel nedenidir. İshalle seyreden hastalıkların çoğu hala gelişmekte olan ülkelerde yaygınlığını korurken, güvenli ve temiz su sağlanması ile bu hastalıklar gelişmiş ülkelerde eradike edilmiştir.

Dünyada 1.5 milyardan fazla insan hala güvenli ve temiz su kullanımından, çoğu gelişmekte olan ülkelerin kırsalında yaşayan 2 milyar insan da güvenli bir sanitasyondan yoksundur. Gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların % 95'inden fazlası temiz içme suyuna ulaşabilmektedir.

Bu ölçüt ile ilgili veriler, ülkelerin çoğu için, UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu 1992, Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (UNDP) 1991 İnsan Gelişme Raporu'ndan elde edilmiştir. 33 ülke puanı NKK tarafından, üçü de büyükelçilik verilerinden sağlanmıştır. Bu veriler, bazı ülkeler için su kaynakları ile ilgili son olumsuz gelişmeleri yansıtamamaktadır. Örneğin, kimyasal atırcıların ve su arıtma sistemlerinin sağlıklı bir devamlılığının sağlanmadığı Romanya ve bazı Eski Sovyet Cumhuriyetleri buna örnektirler. Bununla birlikte bu ülkeler, halklarının % 91'inden fazlasının kullandıkları suyun, evlerinden en az 250 yard (227.5 m)uzakta bakteriden arınmış olması nedeniyle yüksek indeks skorları almışlardır.

Ortaöğretime Devamlılık

Ortaöğretime devam yaşında olan nüfus içinde, okula devam yüzdesidir. Ölçütün bazen yüzde yüzü aşmasının nedeni, ortaokula devam eden öğrencilerin bazılarının ortaokul çağından daha ileri yaşta olmalarıdır.

İndeks için puan kriterleri:

10 puan=% 49.9 ve altı
9 puan=% 50.0-54.9
8 puan=% 55.0-59.9
7 puan=% 60.0-64.9
6 puan=% 65.0-69.9
5 puan=% 70.0-74.9

- 4 puan=% 75.0-79.9
- 3 puan=% 80.0-84.9
- 2 puan=% 85.0-89.9
- 1 puan=% 90.0-94.9
- 0 puan=% 95.0 ve üstü

Gelişmekte olan dünyada okul çağına gelmiş 300 milyon çocuk, ilk veya ortaokula devam edememektedirler. Gelişmiş ülkelerde bile her 10 kişiden 4'ü daha üst eğitim kurumlarına devam edememektedirler. Verileri temel olarak UNESCO kaynaklarına dayanan bu ölçüt, bir ülkenin insana yaptığı yatırımı göstermesi açısından önemlidir. Çünkü, ilk öğretim kişiye temel yetenekler kazandırırken, orta öğretim daha geniş sosyal ve ekonomik statü, sıklıkla eğitimde erkek ve kadınlar arasındaki erkekler lehine büyük fark ile birliktir.

Bu indekste kullanılan orta öğretime devam ölçütü iki ayrı sayıyı temsil eder: Orta öğrenim çağındaki tüm erkekler veya tüm kadınlar içinde okula devam eden erkek veya kadınların yüzdesi. Cinsiyete göre ayırım yapılamadığında toplam okula devam yüzdeleri kullanılmıştır.

Erkek ve kadınların okula devamı arasında önemli farklılıklar olduğu bir çok ülkede erkeklerin okula devamı önemli ölçüde daha yüksektir. Bununla birlikte azınlıkta olan ülkelere (toplam 45 ülkede) kadınların orta öğretime devamı erkekler göre biraz daha yüksektir.

Bu ölçüt ile ilgili veriler UNESCO'nun 1990 İstatistik Yılığında elde edilmiştir. Diğer kaynaklar ise, UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu 1991 ve UNDP İnsan Gelişim Raporu'dur. Tayvan, İsviçre ve Güney Afrika için ulusal verilerden yararlanılmıştır.

Enflasyon Hızı

Bir yıllık süre içinde tüketici fiyatlarındaki artış yüzdesi olarak ifade edilir.

İndeks için puan kriterleri:

- 10 puan=% 50.1 ve üstü
- 9 puan=% 30.1-50.0
- 8 puan=% 20.1-30.0
- 7 puan=% 14.1-20.0
- 6 puan=% 10.1-14.0
- 5 puan=% 8.1-10.0
- 4 puan=% 7.1-8.0
- 3 puan=% 6.1-7.0
- 2 puan=% 5.1-6.0
- 1 puan=% 4.1-5.0
- 0 puan=% 4.0 ve altı

Enflasyon, bireylerin ailelerin, iş dünyası ve hükümetin ekonomik refah düzeyini etkiler. Son yıllarda enflasyon dünyanın bir çok ülkesi, özellikle de enflasyon hızları % 100'ün üzerinde olan belirli sayıdaki gelişmekte olan ülke için önemli bir sorun haline gelmiştir.

Son trendler, enflasyon hızında gelişmiş ülkelerde bir düşüş olduğunu gösterirken, durum gelişmekte olan ülkeler için böyle değildir. Ekonomiyi stimüle eden politikalar ve giderek artan talep, orta düzeyde enflasyon hızına sahip olan ülkelere bile enflasyonist baskılara neden olmaktadır. Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde yeni yeni ortaya çıkan pazar ekonomileri sonucu fiyatların dünya pazar fiyatlarına yaklaşma eğilimi, yani fiyatlardaki hızlı artış, dengeleme işlemi bitinceye dek sürecek gibi görünmektedir.

Bu indekste kullanılan enflasyon hızları, Uluslararası Finansal İstatistikler ve Ekim 1991 Uluslararası Para Fonu verilerine dayanmaktadır. Ayrıca bir çok ülke için enflasyon hızları CIA (Central Intelligence Agency) tarafından tahmin edilmiş; Kuzey Kore, Moğolistan, Guine Bissau, Küba, Kolombiya, Angola, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Eski Sovyetler Birliği verileri o ülkelerin uzmanları tarafından hesaplanmıştır.

Bazı ülkelere enflasyon hızları o ülkelerin refahı için uygun bir belirteç olmayabilir. Örneğin gerek Kuzey Kore, gerekse Küba, çok düşük enflasyon hızları nedeniyle indekste çok yüksek puan almalarına karşın, bu ülkelere tüketim mallarında görülen yoksunluk, durumu olumsuzlaştırmaktadır.

İletişim Teknolojisi

Bu belirteç, her bin kişi başına telefon sayısı olarak ele alınmıştır.

İndeks için puan kriterleri:

- 10 puan=19 ve altı
- 9 puan=20-39
- 8 puan=40-59
- 7 puan=60-79
- 6 puan=80-109
- 5 puan=110-149
- 4 puan=150-199
- 3 puan=200-299
- 2 puan=300-499
- 1 puan=500-899
- 0 puan=900 ve üstü

Bireylerin diğer insanlarla telefon iletişiminin olması sosyal ve kişisel güvenlik açısından çok önemlidir. Telefon, bir ülkenin iletişim alt yapısı için anahtar faktör olup, bir ülkenin modern teknoloji ile olan bağının en iyi göstergesi olarak kabul edilir.

Endüstrileşmiş dünyada telefon kullanımı, kişi başına bir telefona yaklaşan yaygınlıktadır. Durum gelişmekte olan ülkelere için oldukça farklıdır. Bu ülkelere telefonlar, oldukça az sayıda olup, yeterince olsa da çeşitli nedenlerden ötürü ya toplumun kullanımına uygun değildir, ya da kullanılamaz durumdadır. Bu indekste yer verilen ülkelerin yaklaşık 1/3'ünde her 100 kişi başına birden az telefon düşmektedir.

Telefon kullanımı ile ilgili veriler Gelişmenin Sosyal Endikatörleri 1990 ve Dünya Bankası 1991 verilerinden toplanmıştır. Alternatif bir kaynak da, "The Software Toolworks World Atlas"dir. Çok az sayıdaki bazı ülkelerin skorları danışmanların önerileri doğrultusunda N.K.K. tarafından tahmin edilerek verilmiştir.

Bebek Bağışıklaması

Yaşamın ilk bir yılında üç doz Difteri-Tetanoz-Boğmaca; bir doz Kızamık; üç doz Çocuk Felci ve rutin olarak kullanılması önerilen ülkelerde Tüberküloza karşı bağışıklama düzeyleri olarak alınmıştır.

İndeks için puan kriterleri:

- 10 puan=% 44.9 ve altı
- 9 puan=% 45.0-64.9
- 8 puan=% 65.0-69.9
- 7 puan=% 70.0-74.9
- 6 puan=% 75.0-79.9
- 5 puan=% 80.0-84.9
- 4 puan=% 85.0-89.9
- 3 puan=% 90.0-90.9
- 2 puan=% 91.0-92.9
- 1 puan=% 93.0-94.9
- 0 puan=% 95.0 ve üstü

Bağışıklama, son 10 yılın en büyük halk sağlığı sorunudur. Çünkü yalnızca 1991 yılında, kızamık, tetanoz ve boğmaca nedeniyle kabaca 2.5 milyon çocuk ölmüş, 200 bin çocuk ise çocuk felcine yakalanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde önlenebilir hastalıkların neden olduğu okul salgınları, dünya çapındaki bağışıklama programlarının gerekliliğini ortaya çıkaran bağışıklama eksikliğini ortaya koymuştur. Çocukluk çağı bağışıklaması, halk sağlığı programlarının etkinliğinin en önemli göstergelerinden biridir. Bu, hükümetlerin, toplumlarının yaşamlarını kurtarma konusundaki çabalarını ve bu konudaki gelişmeyi yansıtan bir göstergedir.

İndekste kullanılan bağışıklama yüzdesi, sıfır yaş ve bazen de daha ileri yaşlar için, yukarıda sayılan aşılardan bağışıklama yüzdelерinin ortalaması olarak alınmıştır. Bu hastalıklar için (Tüberküloz hariç) bağışıklama maliyeti çocuk başına 10 \$ olarak hesaplanmıştır.

Bu ölçüt temel veri kaynağını Dünya Sağlık Örgütü Genişletilmiş Aşı Programı (WHO, EPI) verileri oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki aşılama yüzdelерinin özel hekimler tarafından yapılan aşılardan yeterince bildirilememesi nedeniyle WHO verilerinde olduğundan düşük olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle N.K.K. uzmanları, ulusal verilerden yararlanarak bu ülkelerin aşılama yüzdelерini tekrar gözden geçirmiş ve bu indekste gelişmiş ülkeler için bu düzeltilmiş veriler kullanılmıştır. Yalnızca Tayvan'ın verileri salt ulusal kaynaklara dayanmaktadır.

Kişi Başına Net Olmayan Ulusal Gelir (NOUG)
(Gayrisafi Milli Hasıla)

İndeks için puan kriterleri (Amerikan Doları):

- 10 puan=250 \$ ve altı
- 9 puan=251-500 \$
- 8 puan=501-1000 \$
- 7 puan=1001-2000 \$
- 6 puan=2001-4000 \$
- 5 puan=4001-6000 \$
- 4 puan=6001-8000 \$
- 3 puan=8001-10000 \$
- 2 puan=10001-12000 \$
- 1 puan=12001-15000 \$
- 0 puan=15001 \$ ve üstü

Dünya Bankası verilerine göre, gelişmekte olan ülkelere yaşayan ortalama bir insan, her yıl ekonomiye 750 \$ ödemektedir. Bu rakam, beş yıl önce İnsan Sıkıntı İndeksinde yer verilenden yalnızca 50 \$ fazladır. Geçen bu 5 yıllık dönemde gelişmiş ülkelerde bu rakam 9500 \$'dan 16 990 \$'a yükselmiştir. Artış 7 490 \$'dır. Geçen beş yıl içinde gelişmiş ülkelerle gelişmemişler arasındaki dolar açığı hemen hemen ikiye katlanmıştır. Bu, kısmen ülkelerin nüfus artış hızları arasındaki farklılıktan ileri gelmektedir.

Kişi başına NOUG, bir ülkenin refahı ve o ülkedeki bireylerin fiziksel konforunu iyi yansıtan bir göstergedir. Bazen, kişi başına NOUG'yi hesaplamak güç olmamaktadır. Bunun nedeni, bu gibi ülkelerde nüfusun önemli bir kısmının ara tarımsal sektör ve marjinal işlerde çalışmaları ve bu üretimin ekonomi dışında kalmasıdır. Diğer yandan, kişi başına NOUG, gelir dağılımının çok dengesiz olduğu ülkelerde o ülkenin refah düzeyini yansıtmada başarısız bir gösterge olarak karşımıza çıkar. Örneğin Brezilya, 2550 \$'lık NOUG ile indeksten 10 üzerinden 6 puan alırken, bu ülke, dünyada gelir dağılımı en kötü ülkelerden biridir. Dünya nüfusunun ortalama gelir düzeyi en yüksek olan 1/5'lik kısmı, en düşük olan 1/5'lik kısmına göre 26 kat yüksek bir ortalama gelire sahiptir. Ne yazık ki gelir düzeyi düşük olan ülkelerde farklı gelir gruplarının durumu hakkında yeterli ve sağlıklı veriler mevcut değildir.

NOUG verileri, ülkelerin çoğu için 1990 Dünya Bankası Atlasından elde edilmiştir. Kalan bir kaç ülkenin verileri ise, CIA tarafından yayınlanan "The World Factbook"un son baskılarından sağlanmıştır.

Politik Özgürlükler

Dünyada tarihin hiç bir döneminde bu kadar çok demokrasi ile yönetilen ülkeye rastlanmamıştır. Yine de önemli sayıda toplum, bir şekilde politik özgürlüklerin baskı altında tutulduğundan yakınmaktadır.

Politik özgürlükler ile ilgili veriler, New York'da bulunan ve kar gözetmeyen bir kuruluş olan Özgürlük Evi (Freedom House)'nin 1991 verilerine dayanmaktadır. NKK bu kuruluştan elde ettiği bilgileri kendi ağırlık sistemine uyarlayarak bu belirtecin puanlamasını yapmıştır. Aşağıda sunulan, politik özgürlükler ile ilgili 5 özelliğin her biri için (0-2) arasında puan verilmiştir. 5 özelliğin her birinden

tam puan, yani 2 puan alan ülkenin politik özgürlük puanı 10 puan (en yüksek puan) olmuştur.

Sözü edilen bu 5 özellik şunlardır:

1- Serbest seçimler; seçimlerde eşit propaganda özgürlüğü; gizli oy ve açık tasnif.

2- Seçmenlerin seçtikleri temsilcileri gerçek bir güçle yetkilendirebilmeleri,

3- Toplumdaki bireylerin herhangi bir siyasi parti veya politik gruba kendi seçimleri ile üye olma özgürlüklerinin sağlanması ve sistemin, her politik parti ve grubun yükselmesi veya düşmesine olanak tanıyan nitelikte olması.

4- Ülkenin kendi kaderini kendisinin belirleyebilmesi ve vatandaşların askeri, yabancı güçler, totaliter partiler, ekonomik oligarşiler veya (etnik elit gruplarda içinde) herhangi diğer güçlü grupların baskısı altında olmamaları.

5- Özgür ve bağımsız medya, yayın ve kültürel ifade özgürlüğü, (Eğer medya devlet denetiminde olup da çoğulcu bir yaklaşımı varsa, bu araştırmada sisteme kısmi bir puan verilmiştir).

Bu makalenin sonunda verilen tabloda (Tablo 1) 141 ülkenin İnsan Sıkıntı İndeksinde yer alan 10 ölçüte göre aldıkları puanlar, toplam indeks puanı ve ülkelerin sıralama içindeki yerleri görülmektedir. Tablodaki ölçütler kısaltılarak gösterilmiştir:

DYP: Doğuştan Yaşam Beklentisi

GKA: Günlük Kalori Alımı

TİS: Temiz İçme Suyu

OOD: Ortaöğretime Devamlılık

NOUG: Net Olmayan Ulusal Gelir (Gayri Safi Milli Hasıla)

Enflas: Enflasyon Hızı

İletişim: İletişim Teknolojisi

Pol. Öz: Politik Özgürlükler

İns. H.: İnsan Hakları

İnd.Pu.: İndeks Puanı (kötü puan anlamında)

İnd.Gr:

M: Minimal (en az düzeyde) Sıkıntı

O: Orta Düzeyde Sıkıntı

Ş: Şiddetli Düzeyde Sıkıntı

ÇŞ: Çok Şiddetli Düzeyde Sıkıntı

SONUÇ

Başta da belirtildiği gibi, bu yazı Nüfus Kriz Komitesi tarafından yayınlanan "İnsan Sıkıntı İndeksi" verilerinin bir özet sunumudur. Veriler, buraya dek yorum yapılmadan sizlere sunulmuştur. Bu indeksin, sonuçları ve yöntemi açısından tartışılır olduğu ilk bakışta bile göze çarpmaktadır. Öncelikle veriler ağırlık olarak resmi verilerden oluşmaktadır. Dünyada demokrasinin bir çok ülkede henüz emeklemekte olduğu gözönüne alındığında (komite- de bunun böyle olduğu belirtmiştir) resmi verilerin güvenilirliği şüphe götürür. Diğer taraftan, veri kaynaklarının önemli bir kısmını oluşturan Dünya Bankası ve Amerikan Haber Alma Teşkilatı (CIA)'nın dünya kamuoyu gözünde hiç de güvenilir bir yeri olmadığı açıktır. Bunun yanında kriz komitesinin, Kuzey Kore örneğinde resmi verilere şüphe ile bakması yanında, indekse veri oluşturan diğer ülkelerdeki resmi verileri güvenilir gibi göstermesi komitenin tutarsız bir yaklaşım içinde olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

İndekste içerilen değişkenler açısından bakıldığında ise, yöntem açısından doğrunun tam olarak yakalanmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin, NOUG'nin, ülkelerin refah düzeylerini ortaya koymaktan uzak olduğu artık bilinmektedir. Bu durum, komite tarafından da ifade edilmektedir. Esas belirleyici, ülke içindeki gelir dağılımıdır. Bu konuda yeterli veri toplanamadığı savıyla bu değişkenin indekse alınmadığı belirtilmektedir. Oysa ki bir çok ülkede bu konuda kaba bir yaklaşımla da olsa yapılmış araştırmalar mevcuttur ve komitenin bunlara ulaşması, kanımızca pek de güç olmasa gerek.

Bu eleştirileri saklı tutmak kaydıyla, Türkiye'nin indekste aldığı yere bakacak olursak, ülkemizin 53 kötü puanla "Şiddetli Sıkıntı" grubunda yer aldığını görüyoruz. Afrika ülkeleri dışında tutulduğunda ise 95 ülke içinde 61. sırada yer aldığımızı görüyoruz. İndeks puanlamasına göre, güney komşularımız olan İran, Irak ve Suriye'den daha az kötü puanımız var. Son yıllarda özellikle Batıda gündemde olan sağlık reformlarının en gözde sağlık göstergesi olan doğuştan yaşam beklentisi açısından bakıldığında ise tüm ülkeler için ortalama indeks (kötü) puanının 4.8; 46 Afrika ülkesi değerlendirme dışında tutulduğunda ise 2.9 olduğunu görüyoruz. Türkiye'nin bu değişkenden aldığı 4.0 puan ile hiç de iyi bir konumda olduğu söylenemez.

Ülke	DYB	GKA	TİS	BB	OOD	NOUG	Enflas.	İletişim.	Pol. Öz.	İns. II.	İnd. Pu	İnd. Gr
Doğu Asya												
Çin	3	0	2	0	10	9	7	10	10	10	61	Ş
Hong Hong	0	1	0	5	5	2	5	1	5	5	29	O
Japonya	0	1	0	0	1	0	0	1	1	3	7	M
Kuzey Kore	3	0	3	0	0	7	0	-	10	10	37	O
Güney Kore	2	0	2	6	3	5	5	3	3	5	34	O
Moğolistan	4	1	3	4	2	8	10	-	3	4	43	O
Tayvan	1	0	1	4	1	5	1	3	4	5	25	O
Güney Asya												
Afganistan	10	3	8	10	10	10	9	10	9	10	89	ÇŞ
Bangladeş	10	5	2	8	10	10	6	10	2	5	68	Ş
Butan	10	-	7	1	10	10	6	10	8	4	73	Ş
Hindistan	8	4	2	2	10	9	6	10	4	8	63	Ş
İran	4	0	3	3	10	7	6	8	7	9	56	Ş
Nepal	10	5	5	5	10	10	3	10	3	6	69	Ş
Pakistan	8	2	5	5	10	9	6	10	5	8	67	Ş
Sri Lanka	2	2	4	4	6	9	7	10	5	9	58	Ş
Güneydoğu Asya												
Endonezya	6	0	6	4	10	9	5	10	5	8	64	Ş
Kamboçya	10	5	-	10	10	10	5	10	7	9	84	ÇŞ
Laos	10	2	7	10	10	10	9	10	9	10	87	ÇŞ
Malaysiya	3	0	2	2	8	6	0	6	6	7	40	O
Miyanmar	9	2	7	7	10	9	7	10	10	10	81	ÇŞ
Filipinler	4	2	2	4	5	8	6	10	3	6	59	Ş
Singapur	1	1	0	4	6	2	0	1	6	7	28	O
Tayland	4	3	2	3	10	7	2	10	7	6	54	Ş
Vietnam	5	3	6	4	10	10	9	10	10	9	76	ÇŞ
Batı Asya												
Bahreyn	3	0	0	2	3	4	0	3	8	6	29	O
Irak	4	0	1	6	10	7	9	8	10	10	65	Ş
İsrail	0	0	0	0	4	3	7	1	2	4	21	M
Ürdün	2	0	0	3	4	7	6	9	5	5	41	O
Kuveyt	1	0	0	0	4	2	0	4	9	8	28	O
Lübnan	3	0	-	8	6	8	10	6	8	6	61	Ş
Umman	4	0	5	0	10	5	0	8	10	8	50	Ş
Katar	2	0	0	4	4	3	0	2	10	7	32	O
Suudi Arab.	5	0	0	1	10	4	0	5	10	9	44	O
Suriye	3	0	3	4	10	7	10	7	10	10	64	Ş
Türkiye	4	0	1	5	10	7	10	6	2	8	53	Ş
B. Arab Emir.	2	0	0	4	8	0	2	3	8	7	34	O
Yemen	10	7	6	4	10	8	6	10	7	7	75	ÇŞ
Kuzey Amerika												
Kanada	0	0	0	0	0	0	1	0	1	1	3	M
A.B.D.	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	5	M
Karaimbler												
Barbados	0	0	0	4	1	4	0	2	0	0	11	M
Küba	0	0	0	1	2	7	0	8	10	10	38	O
Dominik Cum.	3	3	4	5	5	8	10	9	1	5	53	Ş
Haiti	10	7	6	9	10	9	8	10	10	10	89	ÇŞ
Jamaika	1	1	3	4	8	7	8	8	1	3	44	O
Trinidad Tob.	2	0	0	6	3	6	5	6	0	1	29	O
Orta Amerika												
Kostarika	0	0	1	1	10	7	8	5	0	2	34	O
El Salvador	5	2	5	7	10	7	7	9	5	7	64	Ş
Guatamala	5	2	4	8	10	8	7	10	6	9	69	Ş
Hunduras	4	4	3	5	10	8	9	10	3	6	62	Ş
Meksika	2	0	3	6	9	7	8	6	5	7	53	Ş
Nikaragua	5	2	5	6	10	8	10	10	4	6	66	Ş
Panama	2	2	1	4	8	7	0	5	4	5	38	O

Ülke	DYB	GKA	TİS	BB	OOD	NOUG	Enflas.	İletişim.	Pol. Öz.	İns. H.	İnd. Pu	İnd. Gr
Arjantin	2	0	3	2	6	6	10	5	1	4	39	O
Bolivya	8	5	5	9	10	8	7	9	2	5	68	Ş
Brezilya	4	0	0	5	10	6	10	6	3	5	50	Ş
Şili	2	2	1	0	5	7	8	7	2	3	37	O
Kolombiya	3	1	0	4	8	7	9	7	5	7	51	Ş
Ekvator	4	3	4	7	8	7	9	9	2	5	58	Ş
Guyana	4	2	4	5	8	9	9	8	5	7	61	Ş
Paraguay	3	1	7	6	10	7	9	9	5	6	63	Ş
Peru	4	4	4	7	7	7	10	9	4	7	63	Ş
Surinam	3	0	3	6	10	6	9	6	5	7	55	Ş
Uruguay	2	1	1	4	4	6	10	5	1	3	37	O
Venezuela	2	1	1	8	9	6	9	6	3	6	51	Ş
Kuzey Avrupa												
Danimarka	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	M
Finlandiya	1	3	0	0	0	0	1	1	2	0	8	M
İzlanda	0	1	0	0	0	0	5	1	0	0	7	M
İrlanda	1	0	0	0	1	3	0	3	1	2	11	M
Norveç	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	4	M
İsveç	0	3	0	0	2	0	6	0	0	0	11	M
Birleşik Krallık	1	0	0	0	3	1	5	1	1	4	16	M
Doğu Avrupa												
Bulgaristan	2	0	0	0	4	6	10	3	2	5	32	O
Çekoslovakya	2	0	0	0	3	4	7	3	2	4	25	O
Macaristan	2	0	0	0	5	6	9	5	2	3	32	O
Polonya	2	0	0	0	4	7	10	5	3	2	33	O
Romanya	2	0	0	3	4	6	10	6	6	7	44	O
Eski S.S.C.B.	2	0	0	5	0	3	5	5	5	6	31	O
Batı Avrupa												
Avusturya	1	0	0	0	4	0	0	1	0	0	6	M
Belçika	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	M
Fransa	0	0	0	0	1	0	0	1	2	3	7	M
Almanya	1	0	0	0	1	0	0	1	0	3	6	M
Lüksemburg	1	0	0	0	5	0	0	1	0	0	7	M
Hollanda	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	2	M
İsviçre	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	3	M
Güney Avrupa												
Arnavutluk	2	3	4	0	5	7	9	-	4	8	47	O
İspanya	0	0	0	0	0	3	3	2	0	3	11	M
Yunanistan	0	0	0	0	1	5	8	2	1	2	19	M
İtalya	0	0	0	0	4	0	5	1	0	2	12	M
Portekiz	1	0	0	0	9	5	6	3	0	1	25	O
Yugoslavya	2	0	0	2	4	6	10	4	7	9	44	O
Okyanusya												
Avustralya	0	0	0	0	0	1	2	1	0	0	4	M
Yeni Zelanda	1	0	0	0	2	2	1	0	0	2	8	M
Pap. Yeni Gine	9	3	7	7	10	8	5	10	2	5	66	Ş
Solomon Ada.	3	4	2	6	10	8	5	10	0	1	49	O
Vanatu	3	0	0	5	8	8	3	9	4	4	45	O